

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 229

מסכת מנחות ו'-י"ב

בס"ד, ט"ז תשרי תשס"ד

השבוע בגליון

♦ אדם שמסתפק אם נטל לולב, חייב ליטול פעם נוספת?
♦ אכילת קרבנות בקודש הקודשים!
♦ שני דינים שונים באיסור יציאת בשר קרבן ממקומו

♦ מדוע אתרוג מורכב פסול
♦ ההבדל בין "מום" ל"חסר"
♦ סימנים לזיהוי אתרוג מורכב

♦ זיהוי ה"מור" וכשרותו
♦ מדוע אין מזכירים את מנחת העומר בתפילת המוסף
♦ חג העומר - יש דבר כזה
♦ מנחת העומר, על שום מה

דבר העורך

כך היא דרכה של תורה

ריח האתרוגים וההדסים ממלא את רחובה של עיר. סכך, קישוטים, דפנות סוכה, כרזות ושרשראות נדחסים בכל פינה אפסרית, ובפעם המי יודע כמה העיר בני ברק מוכיחה כי כחה עדיין במותניה. על שטח אדמה זעיר ומצומצם, נדחסים רבבות אנשים, מן העיר ומחוץ לה, בעלי ירמולקות וחובשי כיפות מבריקות, ומעולם לא אמר אדם צר לי המקום. הכל נוהרים ומזדרזים לבקש אחר ארבעת המינים כשרים ומהודרים לקיים בהם את מצוות החג.

חמושים בזכויות מגדלת, עומדים אנשים ומתבוננים אל תוך תוכו של הלולב. הנה, הנה, כמעט סיים פלוני לעקוב אחר העלה המרכזי, ולפתע, מצא את עצמו מרים את כובעו מעל ראשו. בלי כוונה, כמובן, מתנצל הלה במבוכה, גם הוא נדחף על ידי אחר, ובתוך כך נחפו להרים צרור הדסים משולשים שנשמטו מידיו במהלך התקרית. **אני** נזכר, כותב לנו אחד מקוראינו הנאמנים, בערב סוכות לפני שנים רבות. חיפשתי נואשות אחר לולב ראוי לשמו. אתרוג מהודר כבר נח בקופסת הכסף שבביתי, הדסים משולשים אופסנו במקרר כיאה וכיאות, ורק לולב עדיין לא רכשתי. פסעתי בצהרי היום ברחוב חזון איש בבני ברק, ונפשי מדוכדכת קמעה. עברתי מדוכן למשנה, הנפתי ביד עשרות לולבים, ולא מצאתי. מאי משמע לא מצאתי? לא מצאתי לולב כפי שאיוותה נפשי. בדמינו ראינו זקוף, ישר כסרגל, עבה, בעל צבע בריא כשר בתכלית ההידור.

הלכתי כה וכה, ומה אומר, לולב לא מצאתי, אבל לפתע, מצאה אחרת נקרתה מולי. לנגד עיני פסע גאון ישראל, הסטיפלצ'ר זצ"ל! פניו רצינות כתמידי, ידיו אווזות במקל והוא מכוון את רגליו לעבר דוכן לולבים. כך, בפשטות, כדרכו, ללא מלווים, משמשים ומשרתים. מי יודע, הרחרתי בלבי, אם עלי להקדיש שעות ארוכות כדי למצוא את "לולבי", כמה זמן על הסטיפלצ'ר להקדיש כדי למצוא את לולבו שלו. בוודאי, אינו מסתפק בלולב

דף ה'א ו'א ממשקה ישראל מן המותר לישראל

זיהוי ה"מור" וכשרותו

בגליון הקודם עסקנו בהרחבה בכלל "ממשקה ישראל - מן המותר לישראל", אשר לפיו ניתן להקריב על גבי המזבח אך ורק קרבנות שהמקריב רשאי לאוכלם, אך אין להקריב מאכלים שפסולים לאכילת ישראל.

פסול זה, "ממשקה ישראל - מן המותר לישראל", עורר מחלוקת גדולה אודות זיהויו של ה"מור", המופיע בין סממני שמן המשחה וסממני הקטורת. בתורה נאמר, כי בתערובת של שמן המשחה יש להטיל (שמות ל"ב) "בשמים ראש **מר דרור** חמש מאות". גם במעשה הקטורת משמש המור כאחד מן הסממנים: "הצרי והצפורן החלבנה והלבונה ... **מור** וקציעה..." (כריתות ו').

המור הופק מדם חיה ושמה "מוסק": הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"א הל' ג') מפרש: "המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל, שמתבשמין בה בני אדם בכל מקום". שמה של חיה זו הוא "מוסק". הרמב"ם (שמות ל"ב), אשר חולק על הרמב"ם, כותב עם זאת, כי "הסכימו המפרשים" לפירושו של הרמב"ם, והוא מוסיף ומתאר כי החיה הלזו אשר ממנה מפיקים את המור, דומה לצבי. המור בעצמו, מסביר הרמב"ם, הוא דם הצרור בבטנה של החיה, "ובלכתה בין השיחים בימי החום הגדול, מגרדת בנפח ההוא, והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחו". מאחר שהמור הוא יקר המציאות, הורתה התורה, "מר **דרור**" - דרור מזויפים ומתערובות, שיהא מור אמיתי ולא מזויף. הסבר נוסף ל"מר דרור" הוא, שיש להשתמש במשקה מור אשר הופק מן החיה בדרור בלבד, בעודה חופשיה לנפשה ולא כלאה.

דברי הרמב"ם הללו גררו בעקבותיהם השגה חריפה של הראב"ד האומר: "אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם, כל שכן דם חיה טמאה". ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת או"ח סי' ל"ט) מבאר את שאלת הראב"ד, על פי הנאמר בגמרתנו "ממשקה ישראל - מן המותר לישראל", ומור זה, לא זו בלבד שנוצר מדם חיה טמאה אשר אסור לישראל באיסור "דם", אלא גם מקורו מחיה טמאה שאסורה בעצמה באכילה [עיי"ש ב"חתם סופר", שמדם בהמה טהורה לא היה מקשה]. לפיכך, הסיק הראב"ד, "המור הוא ... ממין עשב או ממין אילן".

מספר יישובים נאמרו בדעת הרמב"ם. הרדב"ז מספר, כי טרח ובירר אצל סוחרים ואצל תגרים ומתיאוריהם עולה, כי יתכן שה"מוסק" אינה חיה טמאה, כי אם חיה טהורה. ואילו לגבי איסור הדם שבה, הרמב"ם (שם) כותב, כי ה"מור" אינו דם ממש, כי אם "לחות" המצטברת מרוב דם, ורבינו יונה (הובא ברא"ש ברכות פ"ו סי' ל"ה וביטור" או"ח סי' רט"ז) מבאר, כי למרות שתחילת היוצרות המור מן הדם, מאחר שלבסוף אינו דם - מותר, שכן, מהות ה"מור" נקבעת לפי מצבו הנוכחי, שאינו דם (ראה בטור שם, מחלוקת הראשונים, ועיי' ברדב"ז שהוסיף לדון גם אם הוא דם, שמותר מצד דם שבשלו ודם שמלחו).

דף ה'א מנחת העומר שקמצה שלא לשמה פסולה

מדוע אין מזכירים את מנחת העומר בתפילת המוסף

מנהג בני אשכנז (רמ"א או"ח סי' תפ"ח סעי' ג') לומר בתפילת המוסף, בשבת ובמועדים, את פסוקי הקרבנות הקרבים בו ביום, אולם, ביום השני של חג הפסח, מועד הקרבתה של

לעילוי נשמת

מרת **צינה פלוק** ע"ה
ב"ר **אברהם הכהן** ז"ל
נלב"ע י"ז תשרי ב' דחומ"ס תשל"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנה ידידו הר"ר **אברהם פלוק** ומשפ' שיחיו - תל אביב

לעילוי נשמת

הר"ר **אריה לייב פניגשטיין** ז"ל
ב"ר שאול יצחק ז"ל נלב"ע כ"ה אלול תשי"ב
וזוגתו מרת **שושנה דבורה** ע"ה
ב"ר אלטר סטרלצ'ר ז"ל נלב"ע ח' תשרי תרצ"ו
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י ידידו הר"ר **שאול יצחק פניגשטיין** ומשפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק גלסטר** ז"ל
ב"ר שאול ז"ל
נלב"ע ט"ו תשרי תשמ"ז
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ידידו הר"ר **בני גל** ומשפחתו שיחיו - ירושלים

מנחת העומר, איננו מזכירים בתפילת המוסף "ואת קרבן מנחת העומר". אמנם, ה"ברכי יוסף" (אורח סי' ת"צ) מציין, כי "מי שאמר ביום שני של פסח במוסף... ואת קרבן העומר נעשה ונקריב, נראה דאין מחזירין אותו", שהרי סוף סוף לא שיקר, אך יש לברר, מדוע פסוקי מנחת העומר לא נכללו בתפילת המוסף ביום השני של חג הפסח.

חג העומר - יש דבר כזה: שאלה זו מתעצמת נוכח דברי המדרש "תדשא" (מובא באוצר המדרשים, אייזנשטיין, עמ' תע"ד) המונה שבעה מועדות: שבת, חג המצות, **חג העומר**, חג השופרות, חג יום הכפורים, חג הסוכות וחג העצרת, הרי לנו, כי היום השני של הפסח מכונה "חג העומר", על שם שהתייחד בקרבנותיו המיוחדים הלא המה, מנחת העומר והקרבנות הנלווים אליה. למקרא מדרש זה יש לברר, מדוע אין אומרים "הלל שלם" ביום זה [אלא אומרים הלל בדילוג שהוא ממנהג], כפי שיש לנהוג בכל יום המתייחד בקרבנותיו, כמנהגנו בסוכות לומר הלל השלם בכל יום מימי החג, בשל הקרבנות המיוחדים לו והשונים מן הקרבנות שביום שקדם לו (ערכין ב).

מנחת העומר, על שום מה: עלינו לבדוק, מסיק בעל ה"עמק ברכה", אם "מנחת העומר" באה בשל עיצומו של יום, או כדי להתיר את ה"חדש", אכילת התבואה של השנה החדשה. כלומר, האם חג הפסח הוא הגורם להקרבנה של מנחת העומר, ואז יש לומר הלל השלם בשל השוני בין יום חג אחד למשנהו, או שמנחת העומר אינה קריבה מחמת החג, וממילא אין לומר הלל בגינה. ובכן, הוא אומר, כאשר נעין בגמרתנו נמצא, כי בחקירה זו גופא נחלקו רב וריש לקיש, כלהלן.

למדנו במסכת זבחים, כי קרבן שאחת מארבע העבודות שבו נעשתה "שלא לשמה" [נגון, שהקריב קרבן עולה לשם קרבן שלמים], אינו עולה לבעולו לשם חובה ועליו להביא קרבן נוסף, ומכל מקום, הקרבן הלזה שנעבד "שלא לשמה" קרב על גבי המזבח ואינו נפסל לחלוטין, למעט קרבן חטאת וקרבן פסח שאם נעבדו "שלא לשמה", נפסלים ואינם קרבים. סוגייתנו מביאה את דעת רב, כי דינה של מנחת העומר שנקמצה "שלא לשמה", כקרבן פסח וחטאת הפסולים לגמרי, זאת, מאחר שהמנחה שנעבדה "שלא לשמה" אינה יכולה למלא את ייעודה ולהתיר את אכילת ה"חדש". אולם, ריש לקיש חולק וסובר, כי דינה של מנחת העומר כדן רוב הקרבנות, שאם נעבדו "שלא לשמה", כשרים.

למסקנת הגמרא, טעמו של ריש לקיש הוא משום שמנחת העומר בעצמה אינה מתירה את ה"חדש", אלא יום ט"ז ניסן אשר בו מקיימים את מצוות הבאת העומר, הוא המתיר את ה"חדש", זאת, בניגוד לדעתו של רב שהבאת העומר היא המתירה את ה"חדש". נמצא שנחלקו רב וריש לקיש בצדדי החקירה הנזכרת - לדעת רב עיקר העומר אינו משום חובת היום, אלא להתיר את ה"חדש", ולדעת ריש לקיש שהעומר אינו מתיר את ה"חדש", הקרבנות היא חובת היום. [להלכה, אף שנוקטים כשיטת ריש לקיש לגבי מנחת העומר שנקמצה שלא לשמה שהיא כשרה, אולם זה מטעמו של רבא ה"ב, ולכן אין בכך כדי לשלול את עיקר שיטתו של רב שהעומר אינו חובת היום, וכפי שפסק הרמב"ם ה"ל מאכלות אסורות פ"י ה"ל ב].

דף ו'א שכן מומן ניכר

מדוע אתרוג מורכב פסול

בימים אלו, מליוני אתרוגים עוברים מיד ליד מיד ליד, בעת שרבות אלפי ישראל תרים אחר אתרוג מהודר לקיום מצוות ארבעת המינים. כאשר אנו מבקשים "אתרוג מהודר", כוונתנו ל"פרי עץ הדור" שלם, ללא חסרון, נקי מכתמים וכמובן, אתרוג שאינו מורכב, שכן, אתרוג מורכב פסול לדעת רוב הפוסקים.

אתרוג מורכב נוצר על ידי הכלאת אתרוג ולימון, אם על ידי הרכבת ענף עץ אתרוג בעץ לימון ואז על ידי הרכבת ענף עץ לימון בעץ אתרוג. לא מטעם אחד התאחדו הפוסקים לפסול את האתרוג המורכב. יש שטענו, כי פרי זה אינו מכונה אתרוג כלל, כי אם לימון בלבד. היו שהוסיפו, כי אף אם אינו נחשב כלימון בלבד, הרי לפנינו אתרוג ולימון בערבוביה, והתורה אמרה "אתרוג" ולא מקצת אתרוג. חלק מן הפוסקים התייחסו לכך, שאם האתרוג המורכב הוא בשיעור "כביצה" - השיעור המינימלי לאתרוג כשר - הרי שאין לפנינו "אתרוג" בשיעור הנדרש, שכן, הלימון נוטל גם הוא משיעור זה.

אתרוג מורכב, כמוהו כאתרוג "חסר": אחד הטעמים הנוספים לפסילת אתרוג מורכב, ואשר בו נתמקד במאמרו זה הוא, כי אתרוג מורכב כמוהו כאתרוג "חסר". כלומר, כשם שאתרוג שנגרע, פסול, משום שעל האתרוג להיות שלם, שנאמר "ולקחתם" ודרשו חז"ל "ולקח-תם", היינו: שתהא לקיחה תמה (רש"י סוכה ל"ב, תוס' שם לד"ב), כך גם אתרוג זה הרי הוא "חסר", משום שחלק הלימון שבפרי המורכב אינו אתרוג, ולפיכך, כאשר נתבונן בפרי המורכב נמצא, כי האתרוג שבו אינו שלם כי אם "חסר".

הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל, נטל נימוק זה לידיו והפכו לכל צדדיו, עד שהוציא מתחת ידיו את ההגדרה הבאה.

לכאורה, שאל הגאון, בעל "בית האוצר" (סוף ח"א מערכת א' כלל ר"ט), הנאמר בסוגייתנו סותר את האמור, כי אתרוג מורכב, הרי הוא אתרוג "חסר". שהנה, בגמרתנו אנו למדים, כי "מום ניכר" הוא הפוסל את הקרבן. כלומר, בעל חיים שמומו אינו ניכר, לא נחשב בעל מום, אלא תמים", שלם לכל דבר ועניין והוא ראוי להקרבה על גבי המזבח, רק מום שבגלוי פוסל. מעתה, יש להבין, מה הבדל יש בין אתרוג לקרבן, הלא דין שניהם להיות "תמימים", ואם כן, לאחר שנוכחנו כי מום שאינו ניכר אינו פוסל את הקרבן, מדוע אתרוג מורכב נחשב "חסר", הלא חסרונו אינו מורגש, לפנינו אתרוג

ש... וכבר התחלתי מעלה במחשבותי, אחר אלו הידורים מחזר גדול הדור, תוך שהבטתי במצחו אשר ברגעים אלו סוגיות והלכות העוסקות בענייני ארבעת המינים, חולפות בו במהירות הבזק.

עמדותי, עם אנשים רבים נוספים, והבטתי בו בסטייפלער, נוטל לידיו לולב אחד, מניחו, מחזיק באחר מביט בו ומניחו גם כן, ובטרם היה סיפק בידי להשלים את מחשבותי הרוגשות, נדהמתי להיווכח בצדיק המחזיק בידי לולב שעיין בו זמן קצר בלבד, מוציא מעות מכיסו, משלשם לידיו המוכר המאושר, ונפנה לדרכו.

מופת.

מעודי לא ראית מופת, צבטתי את עצמי, ואזה כבר בן שלושים ושבע, והנה, בפעם הראשונה בחייך הזדמן לך להוכיח במופת, ללא כחל וסרק. אנוכי מחפש אחר לולב שעות ארוכות ואיני מוצא, והסטייפלער מוצא כהרף עין לולב שהוא, הסטייפלער מרוצה הימנו. מן השמים זימנו לו את לולבו.

מופת.

נרגש ונרגש פסעתי ברחוב הצפוף, וכעבור זמן לא רב פגשתי את אחד מילדי, וכדו של הסטייפלער. בוא, בוא, אספר לך מופת מסבך, שחתי לו בהתרגשות. אומנם אינך זקוק לו ולכשמותי, אך בכל זאת. עוד אני משדר את דברי בהתלהבות, משתדל שלא להחסיר אף לא פרט אחד, הבחנתי, כי החיוך שעל פני ידידי מתפשט והולך, עד שבת שחוק של הנאה נתלתה על שפתי.

סיימתי את דברי, והוא השיב בתגובה, משראית היום "מופת" אחד, הבה ואספר לך "מופת" נוסף, גם הוא משל הסבא, ותאמר לי אתה, מי מהם גדול יותר. כריתי את אוזני כאפרכסת, לבסוף עוד אשמש כאוצר לסיפורי צדיקים. "בכל ערב סוכות", סיפר ידידי בנחת, "ישיב יוצא לתור אחר ארבעת המינים. עיתים, ולמען האמת, פעמים רבות, הוא נוכח, כי הסחורה שלפניו אינה שופרא דשופרא. אולם, הוא חושב לעצמו, אם אפנה ואלך מכאן בידים ריקות, הכל יאמרו "הסטייפלער לא היה מרוצה מסחורתו של פלוני", "הסטייפלער בדק את כל לולביו של אלמוני ולא מצא בהם מאומה", המבין אתה? לזאת אינו מוכן, בשום פנים ואופן, שיהודים יקפחו את פרנסתם בגינו. לפיכך, משאינו מוצא את מבוקשו, הרי הוא נוטל לולב מן הלולבים, משלם את תמורתו ומניחו בביתו ליד שורת לולבים שהצטברו לו במהלך חיפושיו הקודמים והללו מונחים בביתו כאבן שאין לה הופכין...

אתה, ידידי היקר, הוא סייס, ראית היום כיצד הסטייפלער מוצא את הלולב שהוא לא חיפש...

כך היא דרכה של תורה, המעדנת את בניה ומרככת את לבם, הנהפך לכלי מלא ברכה שכולו טוב בלבד, וכל מחשבתו ורעיונותיו הם כיצד להיטיב עם הזולת.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מזמין לפנות למערכת מאורות הדף היומי, וזמן הפרסום זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: תד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
.....

ברכת התורה העורך

פנינים

דף ז'א סבר הרי מסתייעא מילתא טפי
שולחן המפונקים

גמרתנו מספרת, שאבימי שכן את מסכת מנחות, ולשם כך הוא פנה אל תלמידו, רב חסדא כדי ללומדה הימנו. הגמרא מבארת, כי הוא לא קרא לתלמידו אליו, אלא טרח והלך אליו, משום שסבר כי טרחתו טעיית בידו לזכור את לימודו, כנאמר "יגעית ומצאת - תאמין" (עניי רש"י).

כיוצא בדבר מצינו בספר "לקט יושר" (ח"ב

עמ' צ"ד), בו מספר תלמידיו של ה"תרומת הדשן": "יוזכרני שאמר, אותם הבחורים העשירים המפונקים שעשו להם שולחנות, כשיושבו במקומם הופכו השולחן לאיזה צד שירצו ועלו הרבה ספרים, לא טוב הם עושים, אדרבה כשמבקש אחר הספר ובא לו בטורח גדול - זוכר באותו מעשה מה שרוצה ללמוד".

דף ט"ב כאן שמאלית

זכויות ימניות

מספרים, כי רבי שמעון סופר זצ"ל, רבה של קראקא, היה ציר היהודים בפרלמנט, ומקומו היה בצדו השמאלי של האולם.

פעם נשאל על ידי אחד מהצירים הגויים, מדוע בחר בצד שמאל.

ענהו רבי שמעון בשנינות, על סמך משחק מילים לפיו 'רייט' (RIGHT) הינו הן 'ימין' והן 'זכויות':

אנו היהודים אין לנו 'רייט' כלל וכלל...

דף י"א הו"א איתיה אין נתקנה לא כתב רחמנא על מקום

עוד הבדל קטן בין עני לעשיר

כמבואר כאן, כתבה התורה במצורע עשיר "על דם האשם" לומר, כי נתנית השמן יכולה להיות על הדם ממש, ובמצורע עני "על מקום דם האשם" לומר, כי נתנית השמן יכולה להיות גם אחר שנתקנה הדם.

ומדוע סדרה זאת התורה כך ש"על מקום דם האשם" יאמר במצורע עני דוקא ו"על דם האשם" בעשיר ולא ההיפך?

אחד מחכמי וילנא, רבי יעקב באריט זצ"ל, ביאר יפה את הדברים: בגמרא מבואר (לקמן טו/ב), שהמצורע רשאי להביא את אשמו ביום מסוים, ואת לוג השמן לאחר זמן. אצל העשיר אין צורך לכך, ביכולתו להביא הכל באותה עת ואינו נזקק להביא את הלוג לאחר זמן, ולפיכך, אצלו נתנית השמן נעשית על הדם הטרי... ואילו העני, המקבץ פרוטה לפרוטה, מביא את אשמו, ולאחר זמן - כשיחסוך עוד - את לוגו, אין נתנית השמן אלא "על מקום דם האשם", שכן הדם גופו כבר נתקנה מזמן... (שו"ת "חשק שלמה" עמ' ל').

דף י"א/א ריבה שמנה פסולה

יותר מידי שמן בשמן זך

בגמרא להלן (פ"ב) מובא פסוק מיוחד המלמדנו, שאף שאין צריך למנחות שמן זית זך כתיב, מכל מקום כשר הוא להן.

מדוע היה מקום לחשוב כי שמן טוב יותר, יהיה פסול?

ביאור מעניין נמסר משמו של ה"שפת אמת" זצ"ל:

ניתן היה לומר, כי מאחר שאין צורך בשמן זך מדי - אסור להביאנו, שכן, במשנתנו מבואר: "ריבה שמנה, חיסר שמנה... פסולה", היינו: הממעט או המרבה משיעור השמן של המנחה, פסולה. מעתה, מאחר שהשמן זית זך מרובה יותר, היינו חוששים להשתמש בו, שמא על ידי כך אנו מרבים בשיעור השמן שקבעה התורה למנחה... ("מעיינה של תורה").

דף י"א/א ריבה שמנה חסר שמנה

כשהמדפיס הפך שמן לאותיות...

כאמור, במשנתנו מבואר, כי המרבה משיעור השמן של המנחה, או הממעט, פוסל את המנחה: "ריבה שמנה או חסר שמנה... פסולה".

באחד מספריו מצביע רבי ראובן מרגליות, בעל "מרגליות היס" וספרים נוספים, על דבר מעניין. בספר "בית הגדול" צוטטה משנה זו, אלא שמתוך חפזו של המדפיס לקצר, קרא את המילים אשר לא כדת ומתוך מה שהבין הדפיס כך: "ריבה ח' חסר ח'..."

על טעות כגון זו נאמר "ריבה שמנה או חסר שמנה, פסולה"...

דף י"א/ב ורבי יהודה סבר כל ואפילו חד קורט

ולא יעיר כל חמתו

'כל', אומר גמרתנו, משמעונו לרבי יהודה, כל שהוא (ראה גם יומא ע"ד/א וברש"י אודות "כל חלב").

יפהפה ומושלם, והדין נותן שהוא לא ייחשב כאתרוג "חסר".

דבר הידוע למומחים, נחשב כגלוי וידוע: תחילה הוא מתרץ, כי אתרוג "מורכב" אינו נחשב מום נסתר, שהרי סימנים מיוחדים נתנו הפוסקים לזהותו והמומחים העוסקים בנושא מבדילים בנקל בין אתרוג מורכב לאתרוג כשר, הרי שהכל יודעים מיהו אתרוג "מורכב", וממילא, חסרונו הוא מום ידוע. אולם, לאחר מכן, הוא מבאר כי אין כל בסיס לשאלתו, שכן, היא מבוססת על ההנחה, שמום שבגלוי, הוא מום הנראה לעין ומום שבסתר הוא זה שאינו נגלה למסתכל על החפץ, אך לאחר מכן, המהר"י ענגיל זצ"ל תוחם מחדש את גבולותיו של המושג "מום שבגלוי", וקושייתו מתבהרת מאליה.

ההבדל בין "מום" ל"חסר": יש להבדיל, הוא אומר, בין "מום" לבין "חסר". ה"מום" המוזכר בגמרתנו הוא אבר שבור, קרוע או לקוי - עליו נאמר הכלל כי אם המום ניכר, הבהמה פסולה להקרבה, ואם אינו ניכר, אינה פסולה. לא כן הדבר לגבי "חסר", היינו, העדר אבר ולא ליקוי בלבד. במקרה זה, אף אם הבהמה חסרה את אחד מאיבריה הפנימיים והחסרון אינו ניכר לעין, הרי היא בעלת מום, שהרי מום בה. מעתה, מאחר שהאתרוג המורכב הוא "חסר", אף אם לא יהא הדבר ניכר לעין כל שהיא, פסול הוא האתרוג.

[מהראוי לציין שאף שהטעם של אתרוג "חסר" שייך רק ביום הראשון, אתרוג מורכב פסול בשאר הימים מחמת שאר הטעמים, שחלקם הוזכרו בגוף המאמר. עיי' "ספר ארבעת המינים מהרה"ג ר"א ויספיש עמ' נ"ה].

סימנים לזיהוי אתרוג מורכב: לטובת הקוראים, נציין בקצרה את הסימנים לזיהוי אתרוג מורכב: אתרוג מורכב הוא חלק, ואין בו בליטות. העוקץ שבו האתרוג תלוי באילן, בולט ואינו שוקע. תוכו רחב. מוהלו רב וקליפתו דקה. יש שהוסיפו כי גרעינו של האתרוג המורכב מונח לרוחב הפרי ואינו זקוף לארכו, אולם, סימן זה אינו מוסכם על הכל (עיי' "ביכורי יעקב" סי' תרמ"ח ס"ק נ"ג וב"משנה ברורה" שם ס"ק ס"ה).

מן הראוי לציין, שיש מן הפוסקים שהורו, כי סימנים אלו לא נועדו כי אם לפסול אתרוג המובא בפנינו והמוחזק ככשר ואנו מזהים בו סימנים חשודים אלו. אך להיפך, אתרוג שאין חזקה על כשרותו, לא ניתן להכשיר על סמך העדר הסימנים המחשידים (שו"ת "חתם סופר" סי' כ"ז וב"משנה ברורה" שם, עיי"ש בכל דבריו).

דף ה/ב מן הבקר להוציא את הטריפה

אדם שמסתפק אם נטל לולב, חייב ליטול פעם נוספת?

בדפים אלו, נקרתה לידינו הזדמנות פז להיווכח, כיצד מתוך משא ומתן בגמרא, הביאו הפוסקים הוכחה להלכה הנוגעת לכל תרי"ג מצוות התורה. במאמר הבא, נתמקד במחלוקת ראשונים מפורסמת בנוגע ל"ספיקא דאורייתא לחומרא", במחלוקת אחרונים עקרונית הבאה בעקבותיה, ובראיה נפלאה מגמרתנו.

ספיקא דאורייתא לחומרא, מן התורה או מדרבנן: ידועה ומפורסמת מחלוקת הראשונים, אם "ספיקא דאורייתא לחומרא" מן התורה או מדרבנן (עיי' "שב שמעתתא" בריש הספר). לדעת הרמב"ם, ספק איסור מותר מן התורה ואסור מדרבנן בלבד. אולם, הרשב"א חולק וסובר, כי ספק איסור אסור מן התורה [נידון זה אינו מתייחס לספק שיש בו חיוב אשם תלוי].

ספיקא דאורייתא לקולא - גם במצוות: בדעתו של הרמב"ם, הסובר שמן התורה ספק איסור לקולא, נחלקו האחרונים אם זו דעתו גם בספק מצווה, וכגון, אדם שנטל ארבעת המינים שכשרותם מוטלת בספק. יש הסוברים, כי אינו חייב ליטול שנית ארבעת המינים, שהרי, לאחר שהתוודענו לדעת הרמב"ם ש"ספק דאורייתא לקולא", הרי שכאשר אדם זה מסתפק אם כבר יצא ידי חובת המצווה, יש להלך לקולא ולקבוע כי אינו חייב בה - "ספק דאורייתא לקולא".

ספיקא דאורייתא לקולא - רק בעבירות: אולם, רבינו יעקב מליסא זצ"ל, בעל ה"חוות דעת" (ויד"ס סי' ק"י בית הספק), נוקט שאדרבה, דווקא מכא הכלל "ספיקא דאורייתא לקולא", אדם זה לא יצא ידי חובת מצוות ארבעת המינים ואין כל הבדל בינו לבין מי שכלל לא נטל ארבעת המינים. שכן, הטעם לכך ש"ספק דאורייתא לקולא" הוא, שכאשר התורה הורתה על איסור מסוים, כגון איסור "טריפה", היא התייחסה לטריפה ודאית בלבד, ולפיכך, ספק טריפה מותרת. מעתה, כאשר התורה הורתה לקיים מצווה, כוונתה היא לקיים המצווה באופן ודאי, וספק מצווה אינה מצווה כלל.

הבה נעיין בגמרתנו, כותבים האחרונים, ונגלה בה הוכחה מוצקה לצד הראשון. בסוגייתנו מבואר, כי מן הפסוק (ויקרא א/ב) "מן הבקר" למדים, שאין להקריב קרבן מן ה"טריפה". גמרתנו מקשה על כך, כי לכאורה, אין צורך בפסוק, די בקל וחומר פשוט כדי לדעת זאת. שהנה, בהמה בעלת מום אסורה להקרבה בבית המקדש, ואילו ישראל, רשאי לשחוט בהמה בעלת מום ולאוכלה. מעתה, אם ישראל, אשר רשאי לאכול בהמה בעלת מום, אינו רשאי לאכול "טריפה", קל וחומר שהמזבח אשר אין מקריבים עליו בהמה בעלת מום, אינו ראוי שיקריבו עליו בהמת "טריפה". לפנינו, איפוא, שני מקורות אפשריים לכך שאין להקריב "טריפה", הפסוק "מן הבקר" ו"קל וחומר". מן העובדה שהגמרא משווה ביניהם ותמהה מדוע יש צורך בפסוק, אנו למדים כי אין כל הבדל מהותי ביניהם, והתוצאה שתתקבל משניהם זהה, בעוד שלדעת ה"חוות דעת" התוצאה שתתקבל מ"קל וחומר" פחותה בחומרתה מן התוצאה שתתקבל על ידי לימוד מן הפסוק, כלהלן.

כאשר נבקש לבדוק לפי ה"חיות דעת", אם מותר להקריב ספק "טריפה", נסיק כי הדבר אסור, שהרי המקריב מבקש לקיים מצוות הקרבת קרבן, ולפי ה"חיות דעת" ספק מצווה אינה מצווה, וממילא המקריב ספק טריפה לא קיים כל מצווה. ברם, אם איסור הקרבת "טריפה" נלמד בקל וחומר, יעמוד בפנינו הכלל "דיו לבא מן הדין להיות כנידון", הקובע כי אין דבר הנלמד בקל וחומר חמור מן המקור שממנו נלמד, ולאורו נאלץ להודות, כי רק טריפה ודאי אין להקריב על המזבח, מאחר שמקור האיסור הוא בישראל שאינו אסור באכילת ספק טריפה, שהרי ספק דאורייתא לקולא. נוצר, איפוא, צורך חיוני בפסוק מיוחד אשר ילמדנו על מניעת הקרבת קרבן "טריפה" כדי לשלול הקרבת ספק טריפה, ואם בכל זאת גמרתנו השוותה בין המקורות, מוכח, כי הכלל "ספיקא דאורייתא לקולא" חל גם על המצוות, שניתן לקיימם גם בדבר שקיים עליו ספק, ולפיכך, הן אם נלמד שאין להקריב "טריפה" מן הפסוק, והן אם נלמד זאת מקל וחומר, לעולם, לדעת הרמב"ם, מן התורה ניתן להקריב ספק "טריפה" (עיי' "חיות דעת" סי' ק"י, שו"ת "בית אפרים" אהע"ז סי' ב' ושו"ת "יהודה יעלה" ח"ב סי' רס"ז).

דף ח/ב מניין שאם הקיפו עובדי כוכבים אכילת קרבנות בקודש הקודשים!

כאשר הקב"ה העניק לאהרן הכהן ולבניו את מתנות הכהונה מן הקרבנות, הרי הוא מצווה אותם לשמור על קדושת מתנות הכהונה מכל משמר, והתורה מצווה (במדבר יח/): **"בקדש הקדשים** תאכלו כל זכר יאכל אותו קדש יהיה לך". גמרתנו מביאה את דברי רבי יהודה בן בתירא הדורש מן הפסוק: "מנין שאם הקיפו עובדי כוכבים את העזרה שהכהנים נכנסין להיכל ואוכלין בקדשי קדשים ושירי מנחות ת"ל בקדש הקדשים תאכלו". כלומר, קדשים קלים נאכלים בכל ירושלים, קדשי קדשים נאכלים בעזרה בלבד, אולם, אם אויבים מקיפים את העזרה, הכהנים רשאים לאכול את הקרבנות בהיכל.

לומדי הגמרא תמהים בוודאי, מדוע ר' יהודה בן בתירא דרש מפסוק זה היתר אכילה בהיכל בלבד ולא גם בקדש הקדשים, שהרי הפסוק עוסק בקדש הקדשים, והלמאי לא אמר ר' יהודה, כי אם באו אויבים, רשאי הכהן לאכול קרבנות בקודש הקודשים. בשאלה זו עסקו הראשונים, ותשובותיהם מתפצלות למחלוקת. הרמב"ן (במדבר יח/): מבאר, כי אכן, היתר זה תקף גם לגבי קודש הקודשים, אלא שר' יהודה בן בתירא הזכיר את ההיכל, כדי להדריך את הכהנים, לבל ימהרו לקדש הקדשים אם באפשרותם להנצל על ידי שהייה בהיכל בלבד, שקדושתו אינה חמורה כקדושת קודש הקודשים (עיי' נצי"ב בביאורו על הספרי). אולם, רבי אליהו מזרחי חולק על דבריו, לא יתכן, הוא אומר, שכהן יאכל בקודש הקודשים, ואף שבפסוק נאמר "קודש הקודשים", הכוונה היא להיכל אשר קדושתו חמורה מן העזרה.

הגרי"ז מבריסק זצ"ל, נדרש לנידון חשוב הזקוק להבהרה, והעולה מסוגייתנו. תחילה הגמרא הבינה, כי כוונת ר' יהודה בן בתירא היא, שבשר הקרבנות אינו נפסל בעת כניסתו לעזרה, ולולי הפסוק היינו פוסלים בשר זה, כשם שבשר קדשים היוצא מן העזרה לחולין, נפסל (עיי' רש"י ד"ה "נכנסין להיכל").

שני דינים שונים באיסור יציאת בשר קרבן ממקומו: לכאורה, כיצד זה ניתן להבין, שקרבן אשר יצא ממקום קדוש למקום קדוש עוד יותר, ייחשב כבשר "יוצא" ויפסל? הגרי"ז מבריסק זצ"ל מבאר, כי בהוראת התורה שבשר "יוצא" נפסל, טמונות שתי אזהרות נפרדות, הנובעות משני פסוקים. א. בשר קרבן היוצא למקום הפחות בקדושתו מן המקום שבו יש לאוכלו - נפסל. ב. אסור להוציא את הקרבן ממקום אכילתו [כפי שכתב הרמב"ם הל' פסח פרק ט' הל' ב' שבשר פסח שיצא חוץ לחבורה, נפסל, עיי"ש וברש"י זבחים כ"א ד"ה "פרכסה"]. מעתה, לולי הפסוק, היינו פוסלים את בשר הקרבן בגין העובדה שהוא יצא מחוץ למקום אכילתו! ודאי, יצא בשר זה למקום קדוש, אך עצם יציאתו ממקום אכילתו, פוסלתו. לכן אמרה תורה "בקדש הקדשים תאכלנו", להודיע, כי גם קודש הקודשים נחשב כמקום אכילתו במקרים מסויימים (כתבי הגרי"ז ועיי' חידושי מרן ר"י הלוי הל' פסולי המקודשים).

ראש ישיבת חברון, הגרש"ז ברוידא זצ"ל, כותב בספרו "ישם דרך": "שמעתי שאבי מורי היה מפרש על פי זה את הפסוק 'והוא רחום יכפר עוון...' ולא יעיר כל חמתו! אנו מבקשים מהקב"ה, שיכפר לנו ולא יעיר אפילו כל שהוא מכעסו עלינו..."

שאל את ה"משיב" בדף היומי

מטובי מנגידי השעורים	שלום מעלות	064-207850
לענות לך	מעלות-בורס	053-977141
בבית	אורג'י	054-977141
מחלי התורה שליט"א	קשר כשר	056-731111

"משיב" הדף" 03-6187254 053-977141

מאורות הדף היומי

בית המדרש
למגידי שיעור הדף היומי סוכטשבור

בשורה משמחת

במסגרת פעילותינו להקמת **שיעורי תורה לבני הנוער** הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה לייסד שיעורים:

א. שיעור הדף היומי
בישיבה התיכונית
"מעלות נריה"
רח' אבטליון 24 בני-ברק
בין השעות 14:30 - 13:45 בצהריים

ב. שיעור בסוגיות הדף היומי
בבית הספר "במעלה"
רח' אמסטרדם 13 פתח-תקוה
מידי יום ו'
בין השעות 11:00 - 10:15 בבוקר

ע"י מגידי שיעור מרבני בית מדרשנו

לעילוי נשמת

מרת **בלימה מלכה לוי** ע"ה
ב"ר יצחק דב ז"ל
נלב"ע שמחת תורה תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה

נקודות הפצה בחו"ל

ארצות הברית: ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218
ניו ג'רסי: משפ' פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לינגר 818-5098880
אנגליה: לונדון: יחזקאל אברט 44+(0)8700-416000
מנצ'סטר: שמואל קאהן 07976402928
קנדה: מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
טורונטו: הר"ר דניאל כאהן 416-182-3848
ארגנטינה: הר"ר מרדכי באבעק 5411-4862-9313
אוסטרליה: הר"ר יחזקאל בראון 613-95300217
בלגיה: הר"ר יעקב סנדרוביץ 0475-263759
ברזיל: הר"ר יהושע פסטרנק 011-30513955
ונצואלה: הר"ר סעדיה שוקרון 552-66-25 (0058212)
מכסיקו: הרב שאול מלאה 052555) 251-02-46
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבכר 014620030